

Politiska opinioner

Sören Holmberg och Lennart Weibull (red)

KÄRNKRAFTS- AVVECKLING 2010?

Sören Holmberg

Riksdagsbeslutet från 1980 gäller fortfarande. Kärnkraften skall vara avvecklad i Sverige år 2010. Det är den officiellt sanktionerade målsättningen. Hur det går kan ingen säkert veta. Frågar man svenska folket har svaret blivit allt entydigare. Det blir ingen kärnkraftsavveckling. Resultaten i figur 1 från SOM-undersökningen 1990 visar att en mycket kraftig majoritet (83 procent) inte tror på någon kärnkraftsavveckling till 2010. Inte ens 1986, i skuggan av Tjernobylyolyckan, trodde de flesta svenskar att det skulle bli något av med kärnkraftsavvecklingen. Tvärtom, en klar majoritet (64 procent) trodde redan då att avvecklingen inte skulle bli av.

Den folkliga cynismen (eller realismen) när det gäller kärnkraftsavvecklingen har alltså ökat under senare år. Någon nyhet är det dock inte fråga om. Redan 1980, i samband med folkomröstningen, var det få personer som trodde att omröstningen (även om linje 3 vann) skulle leda till en total kärnkraftsavveckling i Sverige.¹

Människornas tro eller inte tro på en kärnkraftsavveckling 2010 rymmer naturligtvis ett visst mått av önsketänkande. Inom politik, precis som inom de flesta andra områden, finns en tendens att tro att det skall inträffa som man vill skall inträffa. Det gäller också frågan om kärnkraftsavvecklingen. Tron på en stoppad kärnkraft 2010 är mera utbredd bland kärnkraftsmotståndare än bland kärnkraftsanhängare (se tabell 2).

Det politiskt mest intressanta är dock att de som tror på den officiella målsättningen om en kärnkraftsavveckling senast 2010 är i klar minoritet i alla politiska läger, även bland miljöpartianhängare och bland de mest intensiva

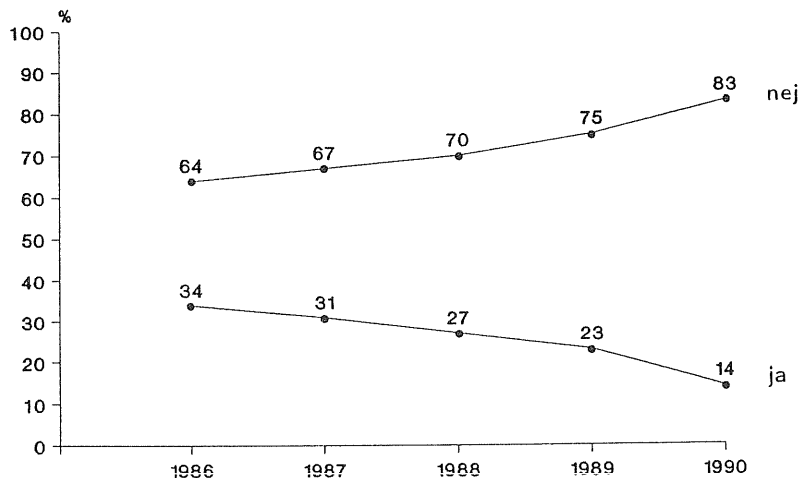
Tabell 1: Tro om avveckling år 2010 (procent)

Fråga: "Tror Du personligen att kärnkraften kommer att vara avvecklad i Sverige år 2010?"

	SOM86	SOM87	SOM88	SOM89	SOM90
ja, absolut	7	5	3	2	3
ja, troligen	27	26	24	21	11
nej, troligen inte	57	60	64	68	70
nej, absolut inte	7	7	6	7	13
vet inte/vill ej svara	2	2	3	3	3
summa procent	100	100	100	100	100
antal personer	1624	1673	1643	1578	1582
övervikt nej	+30	+36	+43	+52	+69

Figur 1: Kärnkraftavvecklingen 2010?

Fråga: "Tror Du personligen att kärnkraften kommer vara avvecklad i Sverige år 2010?"

Kommentar: Analysen bygger på resultaten i tabell 1.

kärnkraftsmotståndarna. Bland s-sympatisörer var det endast 22 procent som trodde på en kärnkraftsavveckling när vi frågade i oktober/november 1990. Totalt sett var det ännu färre - 14 procent - som trodde att den svenska kärnkraftsepoken skulle vara avslutad år 2010. Det är uppenbart ett mycket få människor tror att regering och riksdag skall lyckas med målsättningen att avveckla kärnkraften till 2010.

Tabell 2: Tro om kärnkraftsavveckling 2010 efter kärnkraftsåsikt och partisympati (procent)

	tro om kärnkrafts- avveckling 2010			summa procent	antal personer	övertikt nej
	ja	nej	vet inte			
Kärnkraftsåsikt						
stoppa omedelbart	39	58	3	100	74	+19
avveckla snabbare än till 2010	38	59	3	100	114	+21
avveckla till 2010	30	70	0	100	267	+40
avveckla långsammare än till 2010	5	94	1	100	444	+89
använd kärnkraften, avveckla inte	3	96	1	100	429	+93
Partisympati						
v	8	92	0	100	97	+84
s	22	76	2	100	392	+54
c	24	76	0	100	118	+52
fp	10	89	1	100	176	+79
m	5	94	1	100	376	+89
kds	10	84	6	100	71	+74
mp	33	66	1	100	70	+33
samtliga	14	83	3	100	1582	+69

Kommentar: Frågan om kärnkraftsåsikterna presenteras i tabell 3: Resultaten har hämtats från SOM 90.

En fara med en diskrepans av detta slag - att folket inte tror på vad de valda ledarna säger - är naturligtvis att den kan ge näring åt politikermisstro. Från andra mätningar vet vi att svenska folkets allmänna tilltro till partier och politiker minskat under många år och att nedgången accelererat sedan valet 1988.²

I SOM-undersökningarna finns en speciell mätserie kring människors förtroende för olika grupper när det gäller information om energi och kärnkraft.

Resultaten från de mätningarna visar tydligt att tilltron till regeringens kärnkraftsinformation gått ned markant under senare år samtidigt som förtroendet för andra gruppers information ökat. Om vi jämför resultaten för 1986 med motsvarande siffror för 1990 visar det sig att andelen personer som uppger att de har ett mycket eller ganska stort förtroende för kärnkraftsinformation från olika grupper ökat från 53 till 57 procent för miljöorganisationer, från 34 till 54 procent för kärnkraftsindustrin, från 76 till 81 procent för forskare och från 14 till 18 procent för journalister. Motsvarande resultat för regeringen är 49 procent 1986 och 33 procent 1990 - en nedgång på sexton procentenheter. Den enda andra grupp som på samma sätt fick uppleva en minskning i informationstilltron var statliga myndigheter som gick ned till 34 procent 1990 från 37 procent 1986.

Tilltron till regeringens energi- och kärnkraftsinformation har ett samband med människors tro om en kärnkraftsavveckling 2010. Kopplingen är inte överdrivet stark men den finns där ($r=0.12$). Personer som tror på en kärnkraftsavveckling har ett större förtroende för regeringens kärnkraftsinformation än personer som inte tror på en avveckling 2010.

Förtroendet för regeringens kärnkraftsinformation är också kopplat till människors allmänna förtroende till regeringen.³ Här är det statistiska sambandet ($r=0.48$). De olika förtroendeaspekterna påverkar naturligtvis varandra, liksom orsakssambandet mellan regeringsförtroende och tro om en kärnkraftsavveckling kan gå åt båda hållen. Men det väsentliga - och för regeringen oroande - är att det existerar ett samband mellan människors förtroende för regeringen och tilltron till att det blir en kärnkraftsavveckling. Förtroendet för regeringen och delvis också för riksdagen (förtroendet för riksdagen uppvisar också ett visst samband med tron om en kärnkraftsavveckling 2010) har en koppling till något som mycket få tror på - att kärnkraften kommer att vara avvecklad år 2010.

Att som vald ledare i en representativ demokrati stå för någonting som folket inte tror på kan alltså vara bekymmersamt. Om sedan folket inte heller stödjer den politik som de valda ledarna står för kan läget bli riktigt problematiskt. Driver man alltför länge en fråga mot folkmajoriteten i en demokrati riskerar man inte bara att förlora förtroende och väljarsympatier. Till sist kan också mandaten och makten hotas.

Vi har väl inte kommit så långt ännu i kärnkraftsfrågan men utvecklingen går snabbt. Kärnkraftsopinionen har förändrats mycket markant i kärnkraftspositiv riktning under de senaste åren. Som resultaten i figur 2 och 3 visar har

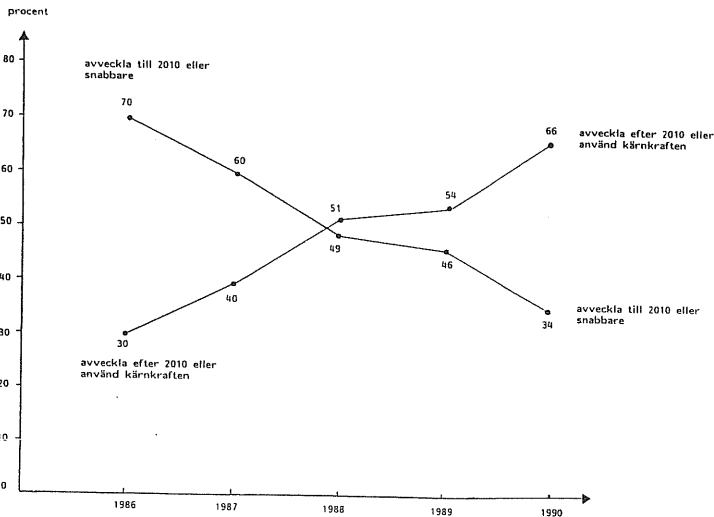
Tabell 3: Avvecklingsopinionen enligt SOM-studierna (procent)

Fråga: "År 1980 hade vi en folkomröstning om kärnkraften i Sverige. Efter folkomröstningen beslöt riksdagen att kärnkraften skulle avvecklas till år 2010. Vad är Din åsikt om kärnkraftens användning i Sverige?"

kärnkraftsåsikt	SOM86	SOM87	SOM88	SOM89	SOM90
stoppa kärnkraften omedelbart	15	8	6	6	5
avveckla kärnkraften snabbare än till år 2010	26	17	15	12	7
avveckla kärnkraften till år 2010	27	27	21	23	17
avveckla kärnkraften, men inte så snabbt som till år 2010	16	19	24	24	28
använd kärnkraften, avveckla den <u>inte</u>	13	16	20	24	27
ingen bestämd åsikt, vet ej	3	13	14	11	16
summa procent	100	100	100	100	100
antal personer	1624	1673	1643	1578	1582
andel avveckla till 2010 eller snabbare	68	52	42	41	29
andel avveckla efter 2010 eller använd kärnkraften	29	35	44	48	55

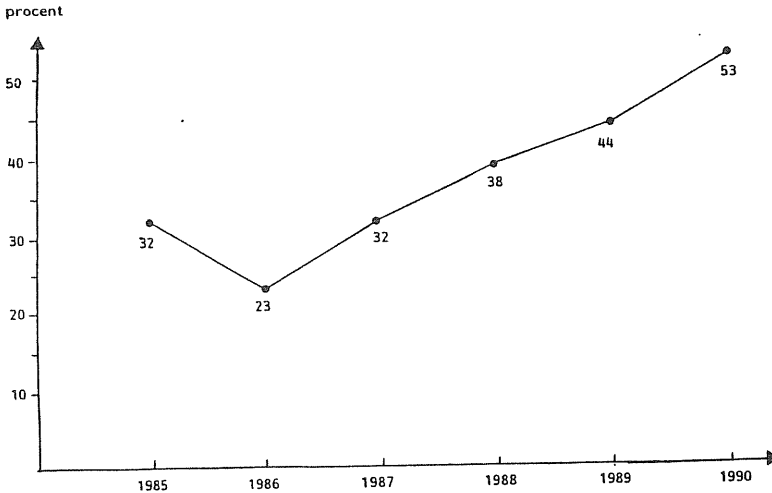
Kommentar: Något explicit svarsalternativ av typen "ingen bestämd åsikt" fanns inte med i enkätfrågan 1986.

Figur 2: Avvecklingsopinionen 1986-1990 enligt SOM-mätningarna (procent)

Kommentar: Intervjufrågans formulering redovisas i tabell 3: Undersökningspersoner utan åsikt i frågan är ej medtagna i analysen.

Figur 3: Andelen människor som tycker det är ett bra förslag att använda kärnkraften efter år 2010 (procent)

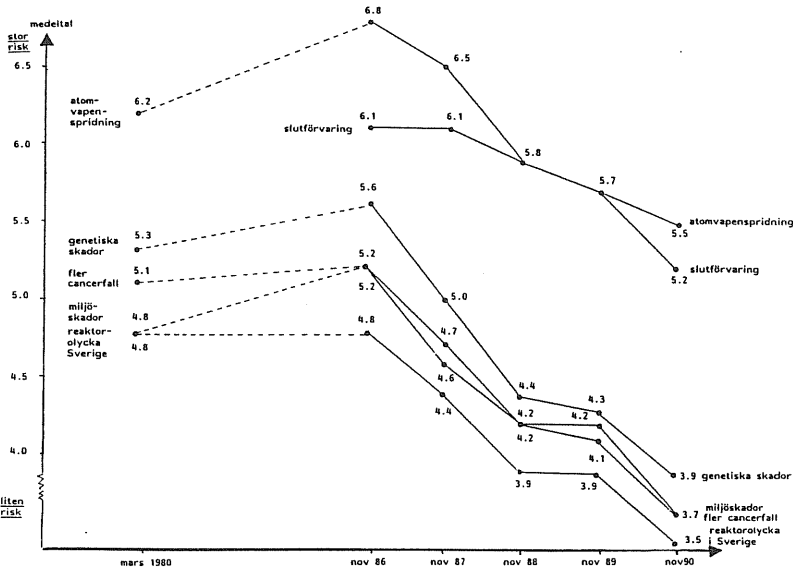

Kommentar: Resultaten bygger på SOM-data från åren 1986-1990 och på resultat från valundersökningen 1985. Samtliga intervjupersoner (inkl. vet ej) ingår i procentbasen. Påstående frågan löd: "Behålla kärnkraften även efter år 2010" med mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag som svarsalternativ

andelen människor som önskar avveckla kärnkraften långsammare än till 2010 eller som vill använda kärnkraften ungefär fördubblats sedan Tjernobyli-året 1986. I SOM-undersökningen 1990 var det för första gången en majoritet som hade dessa åsikter. En opinionsövertikt över kärnkraftsmotståndarna (de som vill avveckla till 2010 eller tidigare) har kärnkraftsanhängarna haft sedan 1988.

Även människors riskbedömningar i kärnkraftsfrågan har förändrats drastiskt. Alla olika typer av kärnkraftsrisker (reaktorolycka i Sverige, avfallspill, miljöskador, sjukdomar, genetiska skador, atomvapenspridning) bedömdes som klart mindre 1990 än vad som var fallet både 1986 och vid folkomröstningen 1980 (se figur 4). Resultaten tyder på att oron för kärnkraften, ända

Figur 4: Riskbedömningar i kärnkraftsfrågan (medeltal)

Kommentar: Medeltalen kan variera mellan 1.0 (mycket liten risk) och 10.0 (mycket stor risk). Resultaten från 1980 kommer från Holmberg och Asps bok Kampen om kärnkraften och bygger på folkomröstningsundersökningen. Övriga resultat bygger på SOM-mätningarna. Slutförvaringsfrågan fanns inte med i folkomröstningsstudien 1980.

sedan frågan politiserades i Sverige, aldrig varit så liten som idag.⁴

Den positiva opinionsvinden för kärnkraften återfinns i alla befolkningsgrupper - bland gamla och unga, bland män och kvinnor, bland moderater och miljöpartister. I de flesta fall har förskjutningarna i kärnkraftspositiv riktning varit ungefär lika stora (räknat i procentenheter). I genomsnitt ökade andelen personer som vill ha kvar kärnkraften efter 2010 med 29 procentenheter mellan 1986 och 1990 (se figurerna 4, 5 och 6).

En grupp där ökningen i kärnkraftsvänlig riktning varit klart över medel är de äldsta väljarna (+36). Det mönster som gällde vid folkomröstningen 1980 och

så sent som efter Tjernobylolyckan 1986 - att äldre och yngre personer var mer kärnkraftsnegativa än medelålders - gäller inte längre.⁵ Sedan 1988 är det nya åldersmönstret att de äldsta människorna är mest för kärnkraften medan de yngsta är mest emot.

Den mest dramatiska opinionsförskjutningen som inträffat inom de olika partiernas väljargrupper återfinns bland kds-anhängarna. Alla partiers väljare har blivit klart mer kärnkraftspositiva, men mest så bland kds-sympatisörerna. Så sent som 1989 var det endast 36 procent bland kds-arna som ville ha kvar kärnkraften efter 2010. Ett år senare var motsvarande siffra för de nu många fler kds-anhängarna hela 62 procent. Kds har på cirka ett år ömsat skinn på väljarplanet - från ett kärnkraftsnegativt parti till ett klart kärnkraftspositivt parti.

Den väljargrupp som bäst stått emot den kärnkraftspositiva vinden är miljöpartiets. Men även bland mp-anhängarna har andelen personer som vill ha kvar kärnkraften efter 2010 ökat - från 11 procent 1986 till 26 procent 1990 (+15).

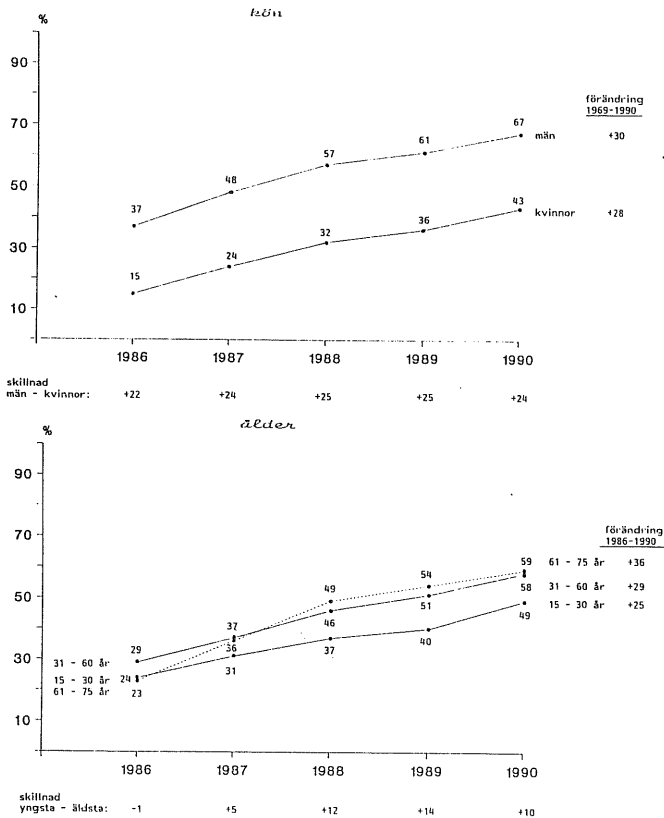
Socialdemokratiska sympatisörer tillhör också gruppen väljare som förskjutits något mindre i kärnkraftsvänlig riktning än genomsnittet, från 24 procent 1986 till 48 procent 1990 (+24).⁶ Någon majoritet för att behålla kärnkraften efter 2010 fanns alltså ännu inte bland s-anhängare 1990. Andelen som ville ha kvar kärnkraften efter 2010 (48 procent) var dock klart större än andelen som ville avveckla till 2010 eller tidigare (33 procent).

Centerpartiets väljare tillhör dem som förändrats något mer i kärnkraftspositiv riktning än genomsnittet (+ 35 procentenheter mellan 1986 och 1990). Resultatet har blivit ett klart minskat åsiktsavstånd mellan socialdemokratiska och centerpartistiska anhängare i kärnkraftsfrågan. Även vänsterpartiets sympatisörer har blivit klart mer kärnkraftsvänliga sedan 1986 (+32) och hade 1990 ungefär samma åsikter om kärnkraftsavvecklingen som s- och c-anhängare.

Den minskande polarisering i kärnkraftsfrågan som kan iaktas på ledarnivå mellan socialdemokraterna och centerpartiet har alltså en motsvarighet bland de båda partiernas anhängare. Sympatisörer till s och c är åsiktsmässigt mer lika varandra idag än de någonsin varit sedan kärnkraften politiserades fullt ut i Sverige åren 1975-76.

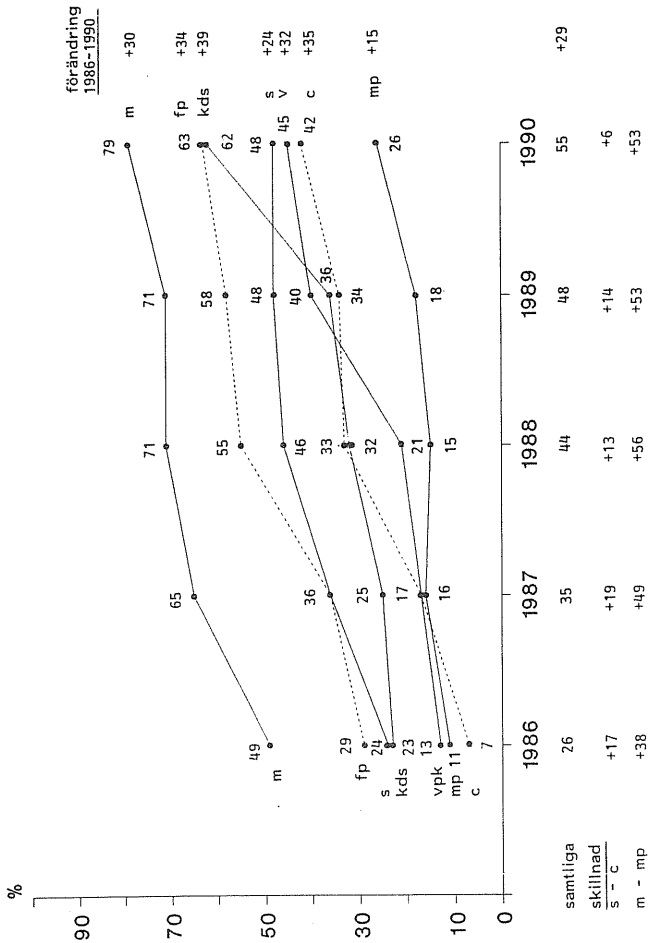
De partier som står för flankbredden i dagens kärnkraftsdebatt är moderaterna och miljöpartiet och det återspeglas också mycket klart bland väljarna. Det är

Figur 5: Andel kärnkraftsanshängare 1986-1990 efter kön och ålder: Kärnkraftsanshängare har definierats som personer som vill avveckla kärnkraften långsammare än till 2010 eller som vill använda kärnkraften, ej avveckla den (procent)

Kommentar: Frågan om kärnkraftsåsikterna i SOM86 innehöll inget explicit svarsalternativ av typen "ingen bestämd åsikt", vilket frågan om kärnkraftsåsikterna gjorde i de senare SOM-studierna. Därför har resultaten för SOM86 justerats proportionellt under antagande av en "ingen bestämd åsikt-andel" som motsvarar den som erhöles i SOM87. De okorrigerade resultaten i SOM86 var som följer: 61-75 år 26 procent, 31-60 år 32 procent, 15-30 år 27 procent, män 41 procent och kvinnor 17 procent. Samtliga svarspersoner ingår i procentbasen.

Figur 6: Andel kärnkraftsanshängare 1986-1990 bland partiernas sympatisörer (procent)

Kommentar: Analysen bygger på samma material som i figur 5. Resultaten för SOM86 har korrigerats för frånvaron av ett "ingen åsikt alternativ". De okorrigerade resultaten är v 15 %, s 27 %, c 8 %, fp 32 %, m 54 %, kds 26 % och mp 12 %.

moderata och miljöpartistiska sympatisörer som har de mest polariserade kärnkraftsåsikterna. De genomsnittliga åsiktsskillnaderna mellan m- och mp-anhängare är fortfarande mycket stora. Andelen m-sympatisörer som ville behålla kärnkraften efter 2010 var 79 procent i SOM-undersökningen 1990 jämfört med endast 26 procent bland miljöpartianhängarna.

Men om den kärnkraftspositiva vinden fortsätter att blåsa som hittills - dvs i alla väljargrupper inklusive bland anhängare av miljöpartiet - kommer kärnkraften snabbt att bli mindre partipolitiserad på väljarnivå. Åsiktsskillnaderna mellan olika partiers väljare kommer att minska ytterligare. Redan i dag är miljöpartiet det enda parti där en klar majoritet fortfarande stödjer tanken att avveckla kärnkraften till år 2010. Anhängare till s, c och v är splittrade mittut medan de allra flesta som sympatiserar med m, fp och kds vill ha kvar kärnkraften efter år 2010.

Mycket talar alltså för att kärnkraftsfrågan ånyo är på väg att avpolitiseras bland väljarna, precis som efter folkomröstningen 1980. Men osvuret är som alltid bäst. Åsiktsskillnaderna i kärnkraftsfrågan försvann inte helt efter folkomröstningen, varken bland väljare eller partierna, och Tjernobylyolyckan visade hur lättväckta gamla motsättningar är när det gäller kärnkraft.

Noter:

¹ Se Granberg and Holmberg (1983, 1986, 1988).

² Analyser av svenska folkets politikutlåtelse redovisas i Maria Elliots kapitel i denna volym. Se också Österman (1990), Weibull och Börjesson (1990), Miller and Listhaug (1990) och Gilljam och Holmberg (1990).

³ Se vidare Maria Elliots analys av förtroendet för olika samhällsinstitutioner i denna volym.

⁴ En analys av den långsiktiga opinionsutvecklingen när det gäller kärnkraftsfrågan i Sverige återfinns i Holmberg (1991).

⁵ Om folkomröstningsundersökningen 1980, se Holmberg och Asp (1984).

⁶ Vi har inte tillgång till paneldata och kan följdelaktligen inte studera individuella opinionsförändringar. Det gör att vi inte kan särskilja stabila partianhängare från rörliga väljare. Vi kan m a o inte säkert veta om resultatet för s-anhängarna beror på att stabila s-sympatisörer (de som blivit kvar efter s-nedgången) blivit kärnkraftsvänliga i något mindre utsträckning än genomsnittet eller om de som övergivit partiet i stor utsträckning var kärnkraftsanhängare.

Litteratur:

- Gilljam, M. och Holmberg, S. (1990) *Rött Blått Grönt*. Stockholm: Bonniers.
- Granberg, D. and Holmberg, S. (1983). *Modeling the Relationship among Preference, Expectations, and Voting Behavior*. Göteborgs Universitet, Statsvetenskapliga Institutionen
- Granberg, D. and Holmberg, S. (1986). Preference, Expectations, and Voting Behavior in Sweden's Referendum on Nuclear Power. *Social Science Quarterly*, 66:379-392.
- Granberg, D. and Holmberg, S. (1988). *The political System Matters: Social Psychology and Voting Behavior in Sweden and the United States*. Cambridge University Press.
- Holmberg, S. (1991). *The Impact of Party on Nuclear Power Attitudes in Sweden*. Stockholm: Statens Kärnbränslenämnd
- Holmberg, S. och Asp, K. (1984) *Kampen om kärnkraften. En bok om väljare, massmedier och folkomröstningen 1980*. Stockholm: Liber.
- Miller, A. and Lijsthaug, O. (1990). Political Parties and Confidence in Government: A Comparison of Norway, Sweden and the United States. *British Journal of Political Science*, 29:357-386.
- Weibull, L. och Börjesson, B. (1990). *Förtroendeklyfta?* Stockholm: SIM
- Österman, T. (1990). *Valet - Ett spel för gallerierna*. Stockholm: Tiden